

TRESTNÍ PRÁVO
hmotné
v evropském prostředí

obecná část

Prof. JUDr. V. Kratochvíl

pár aforismů o trestním právu ...

**„NEJVĚTŠÍM LÁKADLEM KE ŠPATNÝM
SKUTKŮM JE NADĚJE NA BEZTRESTNOST“**

(Marcus Tullius Cicero, 106 - 43 p. K.)

**„KDO ZLO NETRESTÁ, DOVOLUJE, ABY BYLO
PÁCHÁNO DÁL“**

(Leonardo da Vinci, 1452 - 1519)

Trestní odpovědnost

druh právní odpovědnosti spočívající v sankční, nebo jiné kvalifikované reakci státu na spáchaný trestný čin, provinění, zaměřené na pachatele, který je povinen se jí podrobit, a to i za použití donucení:

- „jiné druhy“ právní odpovědnosti: občanskoprávní, správně právní ...
- „sankční“ reakce státu: uložení a výkon trestu, trestního opatření, opatření za spáchaný trestný čin, provinění...
- „jiná kvalifikovaná reakce“ státu: upuštění od potrestání ...

PŘEDNÁŠKA I.:

1. Pojem, struktura a druhy trestního práva hmotného (TPH)

– Pojem:

- TPH je odvětví právního řádu, jehož normy upravují předpoklady trestní odpovědnosti fyzických osob a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření za spáchané trestné činy (TČ) dospělých a provinění (Prv) mladistvých, čímž chrání práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob, zájmy společnosti, ústavní zřízení ČR ...

– Struktura:

- **Základy trestní** odpovědnosti (**vina**; „**váhy**“, „**zločin**“) = (TČ, Prv, nedostatek protiprávnosti, trestnosti činu a trestní odpovědnosti pachatele...)
- **Právní následky** (základů) trestní odpovědnosti (**trestní sankce**; „**meč**“, „**trest**“) = (tresty /T/, ochranná opatření /OO/, opatření ukládaná mladistvým /Oml/)
- **Obecná část** = „**vytknutí před závorku**“ **společných pojmů** (TČ, zavinění, nepřičetnost, věk ...)
- **Zvláštní část** = „**závorka(y)**“ neboli **skutkové podstaty TČ** obsahující vedle obecných znaků i znaky zvláštní /typové/ (úmysl, nedbalost, úřední osoba, voják ...)

– Druhy:

- TPH **vnitrostátní** existuje v podobě:
 - TPH **dospělých** (věk 18 - ...+) zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TrZ)
 - TPH **mladistvých** (věk 15 – 18) zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM)

Důvod dělení:

čl. 32 Listiny: „Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena“

■ 2. Funkce trestního práva hmotného

- F. **ochranná**: TPH jako „*ultima ratio*“, zásada subsidiarity trestní represe **§ 12/2 TrZ**, TPH chrání své objekty až jako prostředek „poslední instance“, tzn. jen před trestnými činy a proviněními;
 - např. majetek: krádež hodinek za 3 000,- Kč je jen přestupek, ... za 8 000,- Kč trestný čin/provinění; TPH není univerzální prostředek ochrany, proti méně závažným útokům chrání jiná právní odvětví, tj. ObčP, ObchP, SprPrTrestní, FinPr aj.;
- F. **preventivní**: individuální (IP) a generální prevence (GP), IP je prostředkem GP, nikoli naopak, to by se jednalo o *exemplární trest*, jenž je *v rozporu s § 39 TrZ* (zásada adekvátnosti trestu);
- F. **represivní**: individuální represe (IR), zabraňuje pachateli v další trestné činnosti, působí také individuálně preventivně, „*generální represe*“ je z podstaty věci v českém TPH *vyloučena* ...; s represí je spojena *újma* trestem (**§ 38/2 TZ** – subsidiární *citelnost* trestu) ...
- F. **regulativní**: zákonné vymezení předpokladů trestní odpovědnosti a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření; *není zločinu ani trestu bez zákona* ... **§ 12/1, § 37/1 TrZ**, definice trestného činu **§ 13/1 TrZ**, katalog trestů pro dospělé **§ 52 TrZ**, katalog ochranných opatření pro dospělé **§ 98 TrZ**; definice provinění mladistvého **§ 6**, katalog opatření pro mladistvé **§ 10 ZSM**;

- **3. Základní zásady trestního práva hmotného (přehled z hlediska viny a trestních sankcí)**
 - **z. OBECNÉ (vlastní celému právnímu řádu)**
 - **Z. demokratismu** - ochrana řádné většiny vůči neřádné menšině, a naopak
 - **Z. humanismu** – humanismus vůči poškozeným, obětem a vůči pachateli
 - **Z. vyrovnanosti zájmů individua a celku** – zájmy jednotlivce stojí *před* zájmy celku; zájmy celku nestojí *nad* zájmy jednotlivce ... viz systematika zvláštní části TrZ
 - **Z. zákonnosti** – čl. 39 Listiny, § 12/1, § 13/1 TrZ ...
 - **Z. přiměřenosti** – např. přiměřenosti trestů § 38, § 39 TrZ ...
 - **z. ZVLÁŠTNÍ a SPECIFICKÉ (vlastní jen několika nebo jen některému odvětví práva, tj. i TPH)**
 - **Z. ekonomie** – TPH – *ultima ratio*, z. subsidiarity trestní represe x „hypertrofie“ a „atrofie“ trestní represe ... trestněprávní alternativy v TPH
 - **Z. žádný TČ bez zákonného trestu** neodvratnost: trestu, nebo jiné kvalifikované TP reakce na spáchaný TČ (např. upuštění od potrestání), resp. trestní odpovědnosti
 - **Z. žádný zákonný trest bez TČ** *justiční omyly* a *justiční vraždy* ...
 - **Z. formálně-materiálního pojetí TČ** z hlediska viny, ve skutkové podstatě vyjádřená typová materiální stránka TČ jako míra posuzování konkrétního deliktu a jeho společenské škodlivosti; § 12/1, § 13/1, § 12/2, § 39/2 TrZ;
 - Např.: § 187 TrZ + „čerstvý“ 15 letý pachatel a „skoro“ 15 letá poškozená ...

■ 4. Základní instituty trestního práva hmotného (přehled z hlediska viny a trestních sankcí)

– **Instituty** TPH = prostředky, instrumenty upravené normami TPH, jimiž TPH s oporou o své základní **zásady** naplňuje své **funkce** ...

■ **Základy trestní odpovědnosti (vina ...)**

- Čin soudně trestný (ČST) - trestný čin (přečin, zločin) a provinění, úmysl, nedbalost, omyl, pachatel, (ne)příčetnost ...
- Formy ČST – pokračující, hromadné, trvajících, úmyslné, nedbalostní...
- Vývojová stadia – příprava, pokus, dokonání...
- Trestná součinnost – spolupachatelství, účastenství ...
- Mnohost TČ – souběh, zpětnost (recidiva) ...
- Nedostatek trestnosti činu – vyločená protiprávnost, trestnost činu (krajní nouze), zaniklá trestní odpovědnost pachatele (účinná lítost) ...

■ **Právní následky základů trestní odpovědnosti (trestní sankce ...)**

- Trestní sankce – tresty, ochranná opatření (pro dospělé), opatření (pro mladistvé)
- Tresty – pojem a systém (§ 52 TrZ), ukládání, trestání forem ČST (úhrnný, souhrnný, společný trest) ...
- Ochranná opatření – pojem a systém (§ 98 TrZ), ukládání ...
- *Rozdíly mezi tresty a ochrannými opatřeními ...*
- Opatření ukládaná mladistvým – výchovná, ochranná, trestní

■ 5. Místo trestního práva hmotného v právním řádu ČR

- z ochranné funkce (TPH jako „ultima ratio“) vyplývá jeho místo na konci „pelotonu“ (právního řádu), v němž jinak více méně svorně „šlapou“ ostatní – mimotrestní právní odvětví, v čele s ústavním právem, nositelem „žlutého trikotu“ ...
- TPH jako „poslední“ v řadě neplní funkci pouze „doprovodného a sběrného vozidla“, nýbrž řeší případy, na které svými nástroji nestačí mimotrestní právní odvětví; viz příklad s krádeží hodinek ... TPH x SprPTrestní ...
- takto je dán i vztah TPH např. k ústavnímu, rodinnému, občanskému, obchodnímu, finančnímu, správnímu právu ...
- specifická je vazba TPH k trestnímu právu procesnímu (TPP), které naopak ruku v ruce s TPH řeší ony případy, na něž „nestačí s dechem“ ostatní mimotrestní odvětví práva...
- TPH + TPP jsou svým způsobem „spojité nádoby“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat „spotřebič“ (TPH) bez „návodu na použití“ (TPP) ...
- výše uvedená charakteristika je zjednodušená nadsázka, ve skutečnosti jsou věci podstatně složitější ...

■ 6. Trestní právo hmotné a související neprávní obory

- **TPH + kriminologie** – nauka o trestných činech (kriminalitě), tj. kdo a proč ji páchá, jaká je její povaha a četnost, jak ji kontrolovat ...
 - bez kriminologie by bylo TPH „bezzubé“, neboť by nevědělo proti čemu vlastně působit ...
- **TPH + penologie** nauka o trestech, tj. o jejich výkonu a účincích na pachatele ...
 - bez penologie by bylo TPH rovněž „bezzubé“, neboť by nevědělo jakými sankcemi na kriminalitu působit ...
- **TPH + kriminalistika** - nauka o stopách a jiných důkazech a o metodách úspěšného odhalování zločinu ...
 - bez kriminalistiky by bylo TPH rovněž „bezzubé“ v tom smyslu, že by bez ní navíc i TPP poněkud „bezbranné“ nevědělo, jak na kriminalitu „vyzrát“ ...

■ 7. TPH a trestní právo procesní (TPP) mládeže (mladistvých a „TPH a TPP“ dětí trestně neodpovědných)

- **Mládež:** *děti* (do 15) + *mladiství* (od 15 – do 18) + dospělí (18 ...)
- **Základ trestní odpovědnosti mladistvého:** *provinění § 6 ZSM*
- **Právní následky základů trestní odpovědnosti mladistvého:** opatření: *výchovná* (např. probační program), *ochranná* (např. ochranná výchova), *trestní* (např. odnětí svobody)
- **Trestní řízení proti *mladistvým*:** zvláštní způsob řízení vedeného před soudem pro mládež, podle trestního řádu a ZSM ...
- **Netrestní řízení proti *dětem*:** vedené soudem pro mládež podle ZSM, občanského soudního řádu a zák. o sociálně-právní ochraně dětí
- **Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (č. 218/2003 Sb.)**
 - Z. formálně-materiálního pojetí provinění
 - Z. zákonnosti sankcí za provinění
 - Z. restorace (restorativní justice, tj. obnovovací ...)
 - Z. reintegrace dítěte a mladistvého
 - Z. prevence protiprávních činů (provinění a činů jinak trestných dětí)
 - Z. ultima ratio trestních opatření
 - Z. adekvátnosti ukládaných opatření
 - *z. řízení ve věcech mladistvých a dětí*

■ 8. Vnitrostátní prameny trestního práva hmotného a jejich výklad

– **zákonné** prameny

- TPH je právo **výlučně** zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TZ: TrZ + ZSM; popř. v ústavních zákonech

– **podzákonné** prameny

- TPH obsažené v podzákonných pramenech, např. v nař. vl., není v souladu s Listinou ... (čl. 39)

– **nálezy Ústavního soudu (ÚS)**

- pramenem TPH jsou pouze nálezy pléna ÚS, nikoli nálezy senátů, které se týkají konkrétní věci

■ 9. Struktura a působnost trestního zákoníku, jeho výklad a aplikace

– **struktura TrZ: viz struktura TPH**

- **obecná** část : „vytknutí před závorku“; obecné definice pojmů, které používá část zvláštní ve skutkových podstatách; např. trestný čin, zavinění, věk, přičetnost ... apod.
- **zvláštní** část : ona „závorka“ obsahující navíc typická specifika jednotlivých druhů trestných činů, jejichž znaky jsou obsaženy ve skutkových podstatách; např. úřední osoba, matka novorozeněte, pomluva ... apod.

– **působnost TrZ:**

- právně závazný dopad TrZ na jednání fyzických pachatelů podle hlediska času, místa, osoby a věci; podle toho se rozlišuje působnost **časová, místní, osobní** a **věcná**; s časovou působností souvisí z. zákazu retroaktivity TrZ k tíži pachatele ...

– **výklad TrZ:**

- zjišťování obsahu právních norem obsažených v TrZ, ZSM (Znát zákony neznamena znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení); druhy výkladu: např. **soudní, vědecký, gramatický, systematický, logický, doslovný ...**

– **aplikace TrZ:**

- **přímé** použití ustanovení TrZ, ZSM na konkrétní případ, který je tomuto ustanovení subsumován (podřazen);
- **nepřímé** – analogické – použití TrZ na konkrétní případ je vyloučeno, pokud jde k tíži pachatele; viz z. zákazu analogie TrZ k tíži pachatele ...

– **Mezinárodní smlouvy (MS)**

- MS ve smyslu **čl. 10 Ústavy** nejsou pramenem TPH, mají pouze před TZ (TrZ, ZSM) přednost při aplikaci, stanoví-li MS něco jiného; např. čl. 7/2 EÚLPZS, výj. ze zákazu retroaktivity x § 2/1 TrZ
- MS se vykládají podle zásad stanovených mezinárodním právem, nikoli vnitrostátním právem

– **Právní akty evropského práva (EP)**

- sekundární evropské právo (zejm. nařízení, směrnice ...) není pramenem TPH, nicméně toto právo má na TPH jistý vliv a účinek, to se projevuje v procesu **evropeizace vnitrostátního TPH** ..., tj. přenosem obsahu EP cestou jeho transformací a implementací do práva vnitrostátního